

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Укладачі:

Макарець С. В., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та педагогіки

Якубенко О. П., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та педагогіки

Якименко М. А., доктор історичних наук, професор, професор кафедри філософії, історії та педагогіки

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Історія України» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки спеціальностей 035 Філологія, 051 Економіка, 052 Політологія, 071 Облік і оподаткування, 072 Фінанси, банківська справа та страхування, 073 Менеджмент, 075 Маркетинг, 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність, 081 Право, 101 Екологія, 126 Інформаційні системи та технології, 133 Галузеве машинобудування, 181 Харчові технології, 201 Агрономія, 202 Захист і карантин рослин, 204 Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва, 208 Агроінженерія, 281 Публічне управління та адміністрування, 211 Ветеринарна медицина.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є умови формування та розвитку українського етносу від найдавніших часів до сучасності.

Міждисциплінарні зв'язки: «Історія української культури», «Політологія», «Соціологія», «Правознавство», «Філософія».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Історія України» є надання знань про сутність соціально-політичних процесів, що відбувалися в минулому і відбуваються в сучасній Україні, їх об'єктивну обумовленість, взаємозв'язки та взаємозалежності; глибоке засвоєння та розуміння студентами історії виникнення та формування українського народу та української державності, утвердження національної самобутності.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Історія України» є прищеплення культури історичного мислення, вироблення вмінь аналізувати й оцінювати явища політичного розвитку українського суспільства у контексті світової історії, вміння зіставляти історичні процеси з епохами, робити аргументовані висновки; узагальнюючи наукову інформацію історичного, політичного та гуманітарного характеру, використовуючи методи соціальних досліджень визначати належність себе і учасників спільної діяльності до певного етносу.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми у здобувачів вищої освіти має бути сформовані наступні елементи компетентності:

знання:

- основні теоретичні положення, важливі вузлові проблеми усіх тем, які вивчаються;
- загальні закономірності історичного розвитку;
- складні та суперечливі явища, процеси в історії суспільно-політичного та культурного життя України у зв'язку із світовою цивілізацією;

- тенденції економічного розвитку України і, особливо, її агропромислового комплексу;
- орієнтація в історичних джерелах і новітній науковій літературі.

вміння:

- синтезувати набуті знання у відповідне світосприйняття та високу політичну культуру;
- творчо застосовувати набуті знання з історії України у повсякденній діяльності, для орієнтації у суспільно-політичному житті, оцінювання суспільних явищ, подій;
- формувати власну наукову позицію щодо актуальних політичних проблем сьогодення; самостійно осмислювати закономірності історичного розвитку.

способи мислення:

словесно-логічне, наочно-образне, теоретичне, продуктивне, репродуктивне, інтуїтивне, творче.

професійні, світоглядні і громадянські якості:

здатність займати активну життєву та громадську позицію; вибудовувати систему критеріїв щодо різних соціальних феноменів, на основі систематичного звертання до проблем національно-духовного відродження; визначати власне місце і роль в бутті нації.

морально-етичні цінності:

утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності, інших добродійностей; формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин / 3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Київська Русь, її піднесення. Втрата політичної єдності Київської Русі і державності.

Поява найдавніших людей. Археологічні сліди життя на українській території. Формування, розвиток і занепад первіснообщинного ладу. Первісні люди та їх спосіб життя.

Трипільська культура. Патріархально-родові відносини, їх розклад. Традиції трипільської культури в культурах пізніших народів. Розвиток землеробства і скотарства. Перший і другий великі суспільні поділи праці.

Державні об'єднання киммерійців, таврів, скіфів, сарматів. Античні міста-держави Північного Причорномор'я; суспільний лад, основні галузі господарства, побут, релігія.

Найдавніші писемні та археологічні джерела про слов'ян. Проблема „прабатьківщини” слов'ян в історіографії. Велике переселення народів на початку нової ери.

Походження слов'ян та їх розселення на території України. Розвиток землеробства, скотарства, ремесел. Суспільний устрій, побут, звичаї, вірування східних слов'ян. Державне об'єднання антів. Східнослов'янські об'єднання племен на території України. Орне землеробство - основа господарства слов'янських племен України. Еволюція суспільного устрою східних слов'ян. Територіальна община. Поява приватної власності. Взаємовідносини східних слов'ян із сусідніми народами.

Передумови утворення феодальної держави на Русі. Особливості державотворчого процесу в Східній Європі. Походження назви „Русь”. Заснування Києва як політичного центру полянського союзу племен.

Концепції походження держави Київська Русь та їх оцінка в сучасній історіографії. Соціально-економічні та політичні фактори об'єднання слов'ян. Київське князівство Аскольда. Інші осередки державності на Русі.

Утворення давньоруської держави та основні етапи її розвитку. Становлення феодальних відносин та їх вплив на життя Русі. Внутрішня і зовнішня політика київських князів. Великі князі Володимир Святославович, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах. Запровадження християнства як державної релігії.

Суспільно-політичний лад Київської Русі. Адміністративно-територіальний устрій. Система політичної влади. Місцева влада. Соціальна структура та економічний розвиток Київської Русі. Сільське господарство - провідна галузь економіки давньоруської держави. Землеволодіння і землекористування в Київській Русі. Етнічні процеси в Київській Русі. Початок формування української народності. Культура Київської Русі. Міжнародне визнання Київської Русі.

Причини та наслідки політичної роздробленості Київської Русі. Утворення самостійних князівств: Київського, Переяславського, Чернігово-Сіверського та інших. Продовження процесу формування української народності. Перші згадки про етнопонім „Україна”.

Історичне значення Київської Русі.

Економічне і політичне зростання Галицького князівства. Внутрішня і зовнішня політика Ростиславичів. Ярослав Осмомисл. Об'єднання Галицького і Волинського князівств Романа і Данила. Соціально-економічний та політичний розвиток. Галицько-Волинська держава за наступників Данила Романовича. Поступове політичне ослаблення Галицько-Волинського князівства.

Тема 2. Українські землі у складі іноземних держав (XIV-XVI століття). Україна у XVI - першій половині XVII ст.

Зростання політичної могутності Великого князівства Литовського. Боротьба за оволодіння Галицько-Волинським князівством. Вхідження Волині, Чернігово-Сіверщини, Поділля, Київщини та Переяславщини до складу Литовської держави. Політика литовських князів на українських землях. Суспільно-політичний устрій держави. Кревська унія 1385 року. Політичне становище українських земель після Кревської унії. Литовський князь Вітовт, його зовнішня і внутрішня політика. Зміна політичного курсу Литви. Ліквідація удільних князівств. Українські землі у складі Молдовського князівства, Угорщини, Московської держави та Османської імперії.

Соціальний устрій та господарське життя в Україні в XIV-XV ст. Розвиток сільського господарства. Аграрна реформа 1557 р. Формування панщинно-фільваркового господарства. Зростання залежності селян від магнатів і шляхти. Юридичне оформлення кріпосного права. Розвиток ремесла, сільських і міських промислів, торгівлі. Духовне життя. Зростання міст, надання їм Магдебурзького права. Культурне життя.

Утворення Речі Посполитої. Політичне становище українських земель під владою Польщі. Адміністративний устрій українських земель. Соціально-економічний розвиток. Сільськогосподарське виробництво. Категорії селян. Запровадження панщини. Розвиток ремесла і промислів. Поява підприємств мануфактурного типу. Торгівля.

Природно-географічні та історичні умови формування етнічної території української народності у період феодалізму. Етапи формування української народності. Розвиток економічних зв'язків, самосвідомості, формування своєрідних рис мови, етнічної культури, побуту і звичаїв народу. Історіографія проблеми формування української народності.

Культурний розвиток українських земель наприкінці XVI - на початку XVII ст. Виникнення братств. Становище української православної церкви. Берестейська церковна унія 1596 року.

Причини, джерела поповнення і час виникнення козацтва. Версії походження козацтва та його організаційна структура перших часів існування. Територія, чисельність, заняття, побут, звичаї козацтва. Поява перших січей. Створення реєстрового козацького війська. Роль козацтва у боротьбі проти турецько-татарських загарбників. Морські походи козаків. П.Конашевич-Сагайдачний, його політична, військова, просвітницька діяльність. Участь українського козацтва у Хотинській війні. Боротьба українського народу проти польсько-шляхетської експансії. Козацько-селянські повстання під проводом К.Косинського, С.Наливайка. Початок опришківства. Козацько-селянські повстання 20-30-х років XVII ст. під проводом М.Жмайла, Т.Федоровича, І.Сулими, П.Бути, Я.Остриянина, Д.Гуні. Значення козацьких повстань у розгортанні національно-визвольної боротьби українського народу. Державотворчі тенденції в діяльності козацтва. Козацтво як явище світової історії.

Заснування Запорозької Січі, її військовий та суспільно-політичний устрій. Козацька адміністрація. Старшина, заможні козаки і козацька сірома. Роль козацьких рад. Розвиток землеробства і скотарства в Запорозькій Січі. Етнічна символіка. Основні напрями зовнішньої політики. Історичне значення Запорозької Січі в боротьбі за державну незалежність. Запорозька Січ - демократична християнська козацька республіка. Державницькі функції Запорозької Січі.

Тема 3. Національно-визвольна війна українського народу під проводом Б. Хмельницького та її політичні результати.

Україна напередодні національної революції, її соціально-політичні передмови. Характер, рушійні сили і мета національної революції. Початок повстання, основні етапи визвольної боротьби. Перемоги під Жовтими Водами та Корсунем та поширення повстанського руху на всі українські землі. Воєнний тріумф під Пилявцями та визволення західноукраїнських земель. Формування державницької ідеї в ході військових дій і початок створення нової Української держави. Перемога під Зборовим і реакція українського суспільства на умови Зборівської угоди 1649 року. Дипломатичні та військові успіхи в 1650 році. Поразка під Берестечком та її наслідки. Умови Білоцерківського договору 1651 року. Розгром польського війська під Батогом, бої під Монастирищем і Жванцем. Жванецька угода.

Українсько-російські зв'язки в роки війни. Поступове зближення України з Росією. Рішення Земських соборів 1651 та 1653 років. Переяславська Рада 1654 року, її мета та значення. Березневі статті та їх оцінка в історичній літературі.

Програма Б.Хмельницького щодо побудови Козацької держави та основні ідеї української соборності. Основні етапи розробки програми державного будівництва та боротьби за її реалізацію. Найхарактерніші ознаки Української козацької республіки, її суспільний та державний устрій. Перетворення козацтва в привілейований стан суспільства. Ідеал козацтва. Місце козацької старшини в соціальній структурі країни. Соціальні завоювання селянства. Зміни в структурі землеволодіння. Розширення прав та привілеїв міщанства та купецтва.

Осінньо-зимова кампанія 1654-1657 років та її трагічні наслідки для козацької України. Віленське перемир'я. Зміна зовнішньополітичної орієнтації Б.Хмельницького. Смерть Б.Хмельницького та його роль в історії України.

Тема 4. Україна в другій половині XVII ст. „Руїна”: її соціально-політична суть і наслідки.

Подальші процеси у формуванні української державності після смерті Б.Хмельницького. Демократичні республіканські традиції української козацької держави, її роль у становленні української нації.

Гетьман І.Виговський та основні напрями його державної політики. Гадацька угода 1658 року. Причини та наслідки краху політики І.Виговського. Гетьманство

Ю.Хмельницького. Переяславські статті 1659 року. Слободищенський трактат 1660 року. Територіальний розкол України на Лівобережжя і Правобережжя. Гетьман П.Тетеря та І.Брюховецький. Україна у політичних планах Росії, Польщі та Туреччини.

Період „руїни”. Внутрішня і зовнішня політика гетьмана П.Дорошенка на Правобережжі. Андрусівське перемир'я 1667 року та його наслідки для України. Боротьба П.Дорошенка за збереження єдності України. Гетьмани Д.Многогрішний та І.Самойлович. Дальше обмеження автономії України: Вічний мир 1686 року і остаточне закріплення поділу України.

Поразка української національної революції XVII ст., її особливості та історичне значення. Українська національна революція в контексті європейського революційного руху.

Наступ на політичну автономію України. Правління гетьмана І.Мазепи. Коломацькі статті 1687 року. Зміцнення влади козацької старшини. Соціальна політика І.Мазепи.

Участь України у Північній війні 1700-1721 років. Вступ шведських військ на Україну і перехід гетьмана І.Мазепи на бік шведського короля Карла XII. Політичні причини та наслідки поразки І.Мазепи. Гетьман в екзилі П.Орлик та його Конституція.

Тема 5. Гетьманщина у складі Російської імперії. Остаточна ліквідація української державності.

Особливості територіально-політичного устрою Гетьманщини. Зміна соціального і національного складу населення. Зміни у сільському господарстві. Зростання феодального старшинського та монастирського землеволодіння. Цехове ремесло та промисли. Переорієнтація напрямів товарних потоків у внутрішній і зовнішній торгівлі.

Обрання гетьманом І.Скоропадського. Посилення колоніальної політики Російської імперії щодо України. Перша Малоросійська колегія, її завдання і функції. Наказний гетьман П.Полуботок. Перша ліквідація гетьманства. Відновлення гетьманства. Зміцнення української державності за гетьманування Д.Апостола. Друга ліквідація гетьманства. Останнє відновлення гетьманського правління. К.Розумовський. Обмеження козацького самоврядування на Слобожанщині. Остаточна ліквідація гетьманства. Друга Малоросійська колегія.

Скасування полково-сотенного устрою Гетьманщини. Ліквідація Запорізької Січі та подальша доля козацтва. Задунайська Січ. Утворення Чорноморського козацтва. Закріпачення селян Лівобережної України. Поширення на українську козацьку старшину прав російського дворянства. Остаточна інкорпорація України в державну структуру Російської імперії. Приєднання до Росії південних регіонів України та Криму. Політичні й економічні наслідки остаточної втрати державної автономії України.

Спустошення Наддніпрянського Правобережжя. Бахчисарайський мир 1681 року. Умови економічного розвитку. Відновлення козацтва. Політична ситуація на Правобережжі після Карловицького миру 1699 року.

Організація слобід. Розвиток фільваркової системи господарювання. Відновлення панщини. Наростання національно-визвольної і антикріпосницької боротьби в Україні. Гайдамацький рух, його причини, характер, рушійні сили. Опришківський рух. О.Довбуш. Коліївщина, її соціальне та політичне підгрунтя.

Три поділи Польщі та їх вплив на долю українських земель. Зміни у політичному становищі правобережних та західноукраїнських, земель.

Тема 6. Капіталістична еволюція України у складі Російської імперії, її особливості (друга половина XIX ст.).

Особливості економічного розвитку українських земель напередодні селянської реформи 1861 року в Росії. Законодавче скасування кріпосного права. Особливості селянської реформи в різних регіонах України. Наслідки реформи. Реформи адміністративно-політичного управління: судова, земська, міського самоврядування, військова, шкільна, фінансова, цензурна та їх проведення в Україні.

Розвиток українських земель у пореформену добу. Соціально-економічна модернізація України. Особливості і перебіг промислового перевороту. Міста. Торгівля, розширення внутрішнього ринку. Розвиток товарного виробництва у сільському господарстві. Спеціалізація районів сільськогосподарського виробництва. „Цукрова революція”. Товарне хліборобство та поширення українських сортів злакових у Російській імперії. Місце України у світовому землеробстві.

Революційно-демократичний рух в Україні. Польське визвольне повстання 1863 року та його поширення в українських землях. Антиукраїнська політика російського царизму. Циркуляр Валуєва 1863 року та Емський указ 1876 року.

Український культурно-національний рух. Хлопомани. Народники. Діяльність громад. В.Антонович. М.Драгоманов. Національне життя в Галичині. Москвофіли. Народовці. Виникнення українських політичних товариств і партій. Зв'язок національно свідомої інтелігенції Галичини і Наддніпрянської України. Становлення української нації.

Робітничий рух в Україні у другій половині XIX ст. Перші робітничі організації, їх ідеологія і програми. Поширення соціалістичних ідей, перші соціал-демократичні гуртки і групи.

Тема 7. Україна на початку XX ст. Українська національно- демократична революція 1917-1920 рр.

Розвиток капіталізму у промисловості та сільському господарстві, його особливості. Україна - один із найбільш розвинутих регіонів Російської імперії, її соціальне та національне гноблення. Суспільно-політичний та національний рух в Україні на початку XX ст. Співвідношення питань соціального і національного визволення у політичній думці. Утворення українських національних партій, їх роль у демократичних революціях у Росії. Діяльність загальноросійських партій в Україні. Студентський рух. Кооперативний рух.

Революція 1905-1907 рр. в Україні. Стратегія і тактика різних політичних сил. Маніфест 17 жовтня 1905 р. і ставлення до нього політичних партій. Українське питання у Державній думі. Українська думська громада у I та II Державних думах. Національне та аграрне питання в програмах і практиці політичних рухів і партій. Зростання національно-визвольного руху в Україні. Виникнення україномовної преси. „Просвіти” в українському русі. Пожвавлення визвольної боротьби населення західноукраїнських земель під впливом революції у Росії. Розмежування двох класових тенденцій в національно-визвольному русі. Третьочервневий державний переворот у Росії. Столипінська реформа та її проведення в Україні. Економічні і політичні наслідки реформи. Масові переселення українських селян до Сибіру і Далекого Сходу. Посилення царизмом політики національного гноблення та великодержавного шовінізму в Україні.

Перша світова війна. Україна у планах іноземних держав. Ставлення до війни різних класів і партій. Утворення „Спілки визволення України”. Головна Українська Рада. Українські січові стрільці. Еволюція політичної орієнтації ТУП у ході війни. Успіхи й невдачі російських військ на Південно-Західному фронті. Господарська розруха і погіршення становища населення України в роки війни. Репресії проти українців у Російській і Австро-Угорській імперіях. Становище українців у Східній Галичині. Назрівання революційної кризи, активізація боротьби широких мас проти війни.

Лютнева революція в Росії та її вплив на Україну. Виникнення Рад робітничих, селянських і солдатських депутатів. Призначення комісарів Тимчасового уряду в Україні. Утворення Української Центральної Ради, її соціальна база, партійний склад, програма. Початок українізації армії. Український Національний Конгрес. Перші кроки до національно-територіальної автономії у квітні-травні 1917 року. 1-й Універсал Центральної Ради. Утворення Генерального секретаріату. 2-й Універсал Центральної Ради. Проголошення автономії України. М.Грушевський, В.Винниченко. Збройне повстання в Петрограді в жовтні 1917 року та боротьба за владу в Києві. 3-й Універсал Центральної Ради. Проголошення Української Народної Республіки. Конфлікт між

Центральною Радою та урядом Радянської Росії. 1-й Всеукраїнський з'їзд Рад. Проголошення в Харкові радянської влади. Боротьба політичних сил за владу в Україні. Вторгнення більшовицьких військ з Росії. Прийняття 4-го Універсалу Центральної Ради. Проголошення незалежності України. Досягнення і невдачі Центральної Ради у внутрішній і зовнішній політиці. Аграрні проблеми в Універсалах Центральної Ради.

Участь представників Центральної Ради в мирних переговорах у Брест-Литовську. Підписання мирного договору з Німеччиною. Окупація України німецькими та австро-угорськими військами. Криза Центральної Ради навесні 1918 року. Прийняття Конституції УНР. Гетьманський переворот.

Гетьман Скоропадський і його уряд. Проголошення української держави. Законодавча діяльність гетьманської адміністрації. Ставлення українських політичних партій до гетьманату. Внутрішня та зовнішня політика української держави. Аграрне питання в діяльності гетьманського уряду. Досягнення в національно-культурній політиці.

Повстансько-партизанська боротьба проти окупантів і гетьманського режиму. Зречення П.Скоропадського від влади. Утворення Директорії, її склад, соціальна база, політика. Відновлення УНР. С.Петлюра. Соціальні програми Директорії.

Революційні події 1918 року на західноукраїнських землях. Утворення Західно-Української Народної Республіки. Державотворчі процеси в ЗУНР. Зовнішньополітична орієнтація ЗУНР. Акт злуки УНР та ЗУНР 22 січня 1919 року.

Відновлення радянської влади в Україні в 1919 році. Введення політики „воєнного комунізму”. Націоналізація промисловості. Продовольча диктатура. Отаманщина. Наступ військ А.Денікіна і С.Петлюри. Конфлікт між петлюрівцями і денікінцями. Визволення України від денікинських військ і відродження УСРР в кінці 1919 року. Державне і господарське будівництво.

Варшавський договір Ю.Пілсудського і С.Петлюри. Радянсько-польська війна. Ризький мирний договір 1921 року. Втрата Україною національної державності. Причини поразки та основні уроки української національно-демократичної революції 1917-1920 рр.

Тема 8. Розвиток України в умовах утвердження тоталітарного режиму (1920-1939 рр.)

Радянська Україна в новій системі міжнародних відносин. Суспільно-політичне життя на Україні в 20-ті роки. Необільшовицькі комуністичні партії. Утвердження монополії Комуністичної партії. Звуження ролі Рад у політичній системі. Ліквідація багатопартійності.

Соціально-економічна і політична криза початку 20-х років. Причини переходу до непу. Скасування продрозкладки, його політичні і соціально-економічні наслідки. Суть та мета непу, особливості його здійснення в Україні. Голод 1921-1923 років на півдні України: причини і наслідки. Аграрна політика більшовиків. Поступове відродження сільського господарства на основі непу. Неп у промисловості. Поява госпрозрахунку. Трестування промисловості. Відродження кредитно-фінансової системи. Монополія державної торгівлі. Перші наслідки відбудовного процесу. Відмова від нової економічної політики. Концепція планової економіки. Курс на форсовану індустріалізацію. Директивне господарювання. Створення нового господарського механізму. Результати перших п'ятирічок. Організація масових виробничих рухів (ізотовський, стахановський та інші). Наслідки індустріалізації. Промисловість України напередодні Другої світової війни.

Українське село наприкінці 20-х років. Структура землеволодіння у галузі сільськогосподарського виробництва. Рівень товарного виробництва. Запровадження перспективних методів господарювання. Розвиток сільськогосподарської кооперації та контракції. Альтернативи соціально-економічного розвитку сільського господарства УРСР у 20-30-х роках. Ідеї вчених-аграрників М.Д.Кондратьєва, О.В.Чаянова та їх послідовників в Україні (І.П.Коротков, К.Г.Маньковський та інші) щодо розвитку

різноманітних форм сільськогосподарської кооперації. Хлібозаготівельна криза 1928-1929 рр. Поворот до суцільної колективізації. Політика „розкуркулення селянства”: масштаби, наслідки. Завершення колективізації основної частини селянських господарств у 1931-1932 рр. Деградація сільськогосподарського виробництва в одержавлених колгоспах. Голодомор 1932-1933 рр., його причини та наслідки. Колгоспи в системі командної економіки після 1933 року. Феномен колгоспної торгівлі в командній економіці. Політвідділи МТС і радгоспів як надзвичайні органи для стабілізації становища в сільському господарстві. Згубні наслідки насильницької колективізації. Сільське господарство України напередодні II-ої світової війни.

Національно-державне будівництво в Україні. Утворення СРСР як нової форми радянської державності. Причини створення СРСР. Конституційний статус УСРР у складі СРСР. Союзний договір від 30 грудня 1922 року та його оцінка.

Політичний підтекст радянської коренізації. Політика коренізації та її два аспекти - українізація та створення необхідних умов для всебічного розвитку національних меншин. Причини прийняття політики українізації, її особливості і наслідки. Досягнення і прорахунки українізації. Перші кроки культурного будівництва. Вплив українізації на процес національного відродження. Згорання політики українізації. Національно-культурна політика державної партії в УРСР 30-х років. Боротьба з „буржуазним націоналізмом” і „націонал-ухильництвом”. „Розстріляне відродження”.

Монополізація Комуністичною партією всіх сфер державного, політичного і культурного життя. Формування культу особи Сталіна. Утвердження сталінського тоталітарного режиму в Україні. Згубний вплив адміністративно-командної системи на суспільно-політичне й духовне життя України. Бюрократизація всіх сторін життя суспільства. Згорання соціалістичної демократії. Репресії та їх наслідки в Україні. Конституція УРСР 1937 року та її оцінка.

Західноукраїнські землі в 20-30-х роках. Режим соціального і національного гноблення на західноукраїнських землях. Розвиток національно-визвольного руху. Політичні партії, їх програми та діяльність. Українська Військова Організація, Організація Українських Націоналістів (ОУН), Українське Національно-демократичне Об'єднання (УНДО), Комуністична партія Західної України (КПЗУ). Карпатська Україна у вирі європейських подій.

Тема 9. Україна в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.).

Причини і початок Другої світової війни. Українське питання у міжнародній політиці напередодні та на початку Другої світової війни. Радянсько-німецький пакт про ненапад від 23 серпня 1939 року та його оцінка.

Вступ Червоної армії на західноукраїнські землі 17 вересня 1939 р. Воз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною. Політика сталінського режиму на західноукраїнських землях. Приєднання Північної Буковини та Південної Бессарабії до складу УРСР. Радянсько-німецький договір про дружбу і кордони (вересень 1939 року).

Початок Великої Вітчизняної війни. Оборонні бої радянських військ в Україні. Причини поразок і катастроф Червоної армії. Мобілізація сил народу на відсіч німецько-фашистським загарбникам. Евакуація промислових підприємств, закладів науки і культури УРСР на схід. Бойові дії на південно-західному та південному напрямках. Оборона Києва, Одеси, Севастополя. Бої за Донбас.

Німецько-фашистський окупаційний режим в Україні. План „Ост”. Адміністративний устрій окупованої України. Боротьба в тилу ворога. Утворення радянського підпілля і початок партизанського руху. Створення „другого фронту” в тилу ворога. Діяльність ОУН-УПА.

Визволення України Червоною армією. Битва за Лівобережну Україну і Донбас. Форсування Дніпра. Визволення Києва. Бої на Правобережжі і в західних областях. Воз'єднання Закарпатської України з УРСР. Завершення історичного процесу об'єднання

всіх українських земель в єдиній українській державі. Внесок українського народу в розгром фашистської Німеччини та її сателітів. Втрати України в Другій світовій війні.

Тема 10. Становище України у повоєнний період (1946-1953 рр.)

Об'єктивні та суб'єктивні труднощі переходу до мирного будівництва. Людські втрати та матеріальні збитки, заподіяні Україні війною та фашистською окупацією. Міжнародна діяльність України, участь у створенні та в роботі ООН. Зовнішньополітична діяльність України та її обмеженість. Невикористана можливість досягнення Україною реального суверенітету.

Зміни у політичній системі України в умовах переходу від війни до миру. Перебудова роботи Верховної Ради УРСР та місцевих Рад. Посилення політичної монополії керівних органів Комуністичної партії. Громадські організації: профспілки, комсомол, їх прихильність до традиційних форм і методів роботи. Агонія сталінізму на Україні.

Відбудова народного господарства і особливості соціальної політики. Труднощі відбудовного періоду. Творча активність мас і допомога народів СРСР. Негативні явища у відбудові та економічному розвитку республіки, ігнорування екологічних наслідків промислового будівництва. Труднощі відбудови сільського господарства. Голод 1946-1947 рр. Заходи для зміцнення суспільного господарства. Колективізація в західних областях України. Помилки в аграрній політиці держави.

Соціально-економічні та культурні перетворення в західних областях України. Возз'єднання всіх українських земель як фактор консолідації та дальшого розвитку української нації. Особливості, здобутки і трагічні наслідки соціальних перетворень та національної політики у західних областях. Насильницька колективізація. Масові депортації та репресії. Опір місцевого населення сталінському насиллю. Церковний собор 1946 р. та його негативні наслідки. Перші кроки щодо подолання культу особи після смерті Й.В.Сталіна.

Тема 11. Соціально-економічний розвиток України в умовах „відлиги” та в період загострення кризи радянської системи (1954-1985 рр.).

Хрущовська "відлига", її характер в Україні. Боротьба проти культу особи Сталіна та його наслідків. Початок реабілітації жертв сталінських репресій. Спроби лібералізації політичного режиму.

Економічні реформи М.С.Хрущова, їх суперечливий і непослідовний характер, загальна спрямованість і значення. Соціальні програми М.С.Хрущова. Заходи щодо удосконалення управління і модернізації промисловості. Спроби подолання кризи в сільському господарстві. Участь України в освоєнні східних регіонів СРСР і цілинних земель.

Поява дисидентів в Україні. Зародження руху "шістдесятників", їх роль у національно-культурному житті. Переміни в кремлівському керівництві у жовтні 1964 р. та їх наслідки для України.

Реформи середини 60-х років, їх згортання консерваторами в партійно-державному керівництві. Зупинення реабілітації і замовчування злочинної діяльності Сталіна. Деформації в структурі економіки України, хижацька експлуатація її багатств, будівництво хімічних підприємств, атомних електростанцій. Наростання екологічної небезпеки. Екстенсивний розвиток сільського господарства, шкідливість кампанії щодо ліквідації "неперспективних" сіл.

Звільнення П.Ю.Шелеста. Дальше обмеження прав України. В.В.Щербицький як провідник русифікаторської політики центру. Україна в єдиному народногосподарському комплексі СРСР. Політичні репресії 60-70-х років. Посилення реакції в духовному житті. Поглиблення нігілістичного ставлення до національної самобутності українського народу. Створення історії України.

Розгортання правозахисного і дисидентського руху. Репресивні дії органів КДБ. Загострення гальмівних процесів у соціально-економічному та суспільно-політичному розвитку України.

Тема 12. Відродження незалежності України. Суспільно-політичний розвиток України в умовах незалежності.

Спроби М.С.Горбачова реформувати суспільство на шляхах прискорення, перебудови, гласності. Зміст терміна „перебудова”. Періодизація перебудови. Проведення економічних реформ. Економічна політика центрального уряду і Україна. Погіршення економічної ситуації в Україні в другій половині 80-х років. Чорнобильська катастрофа та її наслідки.

Відновлення критики сталінізму. Зростання політичної активності народу. Гальмування перебудовних процесів в Україні. Національне пробудження українського народу. Реабілітація політичних в'язнів. Викриття злочинів тоталітарного режиму.

Народження Народного руху України і перетворення його в опозиційну до КПРС силу. Перші кроки в демократизації суспільно-політичного життя і утворення нових політичних партій та громадських об'єднань. Реформа виборчої системи. Вибори до Верховної Ради УРСР. Формування парламентської опозиції – „Народної ради”. Прийняття Декларації про державний суверенітет України. Курс національно-демократичних сил на утвердження державної та економічної незалежності республіки, утворення самостійної держави.

Спроба серпневого (1991 р.) перевороту у Москві та його наслідки для України. Схвалення Верховною Радою УРСР Акту проголошення незалежності України. Заборона діяльності КПУ. Участь інтелігенції, студентської молоді, засобів масової інформації в демократизації суспільства, відродженні національних традицій, розширенні сфери вжитку української мови.

Загальноукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. і вибори Президента України. Л.М.Кравчук - Президент України. Денонсація Договору 1922 р. про утворення СРСР. Угода про Співдружність незалежних держав. Затвердження державної символіки України.

Створення правової бази розвитку України як демократичної держави. Зміцнення державних кордонів. Формування Збройних сил і Військово-морського флоту, Національної гвардії, Служби безпеки, митної служби. Запровадження національної грошової одиниці та інших інститутів державності.

Прийняття Верховною Радою України нормативних актів для реформування економіки на шляхах підприємництва, переходу до ринкових відносин, приватизації, їх суперечливий характер. Зниження темпів промислового і сільськогосподарського виробництва. Криза кредитно-фінансової системи. Наростання інфляційних процесів і соціальної напруженості. Пошуки шляхів виходу з кризи і соціального захисту населення. Труднощі національно-культурного відродження, розвитку науки, освіти, духовності. Кримська автономія. Формування багатопартійності в Україні, класифікація політичних партій і об'єднань, їх платформи у виборах до Верховної Ради України 1994 року.

Кампанія 1994 р. по виборах Президента України. Обрання Президентом Л.Д.Кучми. Його соціально-економічна та політична платформа. Кроки з її реалізації. Прийняття Конституції України. Виборча система України. Результати виборів Президента України в 1999 році. Вибори до місцевих Рад і до Верховної Ради України 2002 року. Концептуальні засади „стратегій” економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 рр.

Концепція зовнішньої політики України. Визнання України зарубіжними державами, встановлення дипломатичних відносин, формування представництва у міжнародних організаціях, входження у світове співтовариство. Набуття Україною без'ядерного статусу. Зовнішньополітичні акції України щодо зміцнення миру і співробітництва, припинення воєнних конфліктів. Підсумки історичного шляху українського народу і найголовніші уроки історії його змагань за свободу, незалежність, соборність і державність. Перспективи на XXI століття.

Місце і роль сільськогосподарського виробництва України в розбудові української держави. Аграрне питання у платформах політичних партій України. Сутність і напрями земельної реформи. Шляхи удосконалення економічних відносин на селі. Соціально-економічні та правові передумови становлення та розвитку різних форм власності. Плюралізм власності та форм господарювання. Зміна форм та методів господарювання у реформованих виробничих і невиробничих структурах агропромислового комплексу. Соціальні та соціально-психологічні аспекти реформ у агропромисловому комплексі. Відродження і соціальний розвиток українського села. Демографічно-трудова потенціал аграрної сфери. Соціальна і виробнича інфраструктура українського села. Зміна соціально-професійного складу сільськогосподарських товаровиробників. Кадрове забезпечення реформ в агропромисловому комплексі. Перебудова вищої сільськогосподарської освіти, форм і методів підготовки спеціалістів для аграрного сектору. Гуманітаризація навчального процесу у ВНЗ аграрного профілю.

3. Рекомендована література

Основна

1. Багацький В. В. Історія України / В. В. Багацький, Л. І. Кормич. – К. : Алерта, 2004. – 407 с.
2. Савченко Н. М. Історія України: модульний курс: Навч. посібник для студ. вузів / Н. М. Савченко, М. К. Подольський. – К. : Інкос, 2006. – 544 с.

Допоміжна

1. Ісакова Н. П. Історія України / Н. П. Ісакова. – К. : Аграрна освіта, 2005. – 204 с.
2. Історичні постаті України : іст. нариси : [збірник] / [упоряд. та авт. вступ. ст. О. В. Болдирєв]. – Одеса : Маяк, 1993. – 384 с.
3. Історія Полтавщини. – Полтава, 2003. – 18 с.
4. Історія України : Навчальний посібник для абітурієнтів та студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти / Ю. М. Алексєєв, А. Г. Вертегел, В. М. Даниленко. – К. : Каравела, 2004. – 256 с.
5. Історія України / Керівник авт. кол. Ю. Зайцев. – Львів : Світ, 1998. – 488 с.
6. Історія України / Керівник авт. кол. Г. Д. Тимко. – К. : Академія, 2002. – 480 с.
7. Литвин В. М. Україна – 2004. Події. Документи. Факти / В. М. Литвин. – К. : 3 Медіа, 2005. – 416 с.
8. Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. У 2-х частинах / І. О. Кресін. – К. : Вища школа, 1997. – 583 с.
9. Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. І. Танцюри. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 488 с.
10. Реабілітовані історією. Полтавська область. Науково-документальна серія книг. Книга 5. / За ред. О.А. Білоусько. – К. : Оріяна, 2007. – 720 с.
11. Сарбей В. Г. Історія України (XIX – початок XX ст.) / В. Г. Сарбей. – К. : Генеза, 1999. – 244 с.
12. Солдатенков В. Ф. Українська революція: історичний нарис / В. Ф. Солдатенков. – К. : Либідь, 1999. – 973 с.
13. Трипільська цивілізація у спадщині України. – К. : Просвіта, 2004. – 38 с.

Інформаційні ресурси

1. Проблеми історії України XIX – початку XX ст. [Електронний ресурс] / Ред. колегія: О. П. Реєнт (гол. редк.), В. В. Шевченко. НАН України. Інститут історії України. – Вип. XXII. – К.: Інститут історії України, 2013. – 447 с. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/>
2. Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвідомчий збірник наукових праць [Електронний ресурс] / Відп. ред. С. В. Кульчицький. НАН України. Інститут

- історії України. – К.: Інститут історії України, 2013. – 358 с. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/>
3. Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. Статей [Електронний ресурс] / Відп. ред. О.Є. Лисенко. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2013. – Вип. 16. – 246 с. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/>
  4. Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років. Збірник наукових статей [Електронний ресурс] / Ред. кол.: О. Бойко, А. Буравченков, В. Верстюк (гол. ред.), С. Віднянський, О. Кудлай, Р. Пиріг, О. Реєнт, В. Скальський (відп. секр.), В. Солдатенко, Ф. Турченко. НАН України. Інститут історії України. – Вип. 9. – К.: Інститут історії України, 2013. – 424 с. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/>
  5. Гриневич Л. Голод 1928–1929 рр. у радянській Україні [Електронний ресурс] / Відп. ред. С. Кульчицький. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2013. – 435 с. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/>

3. Рекомендована література

1. Багацький В. В. Історія України / В. В. Багацький, Л. І. Кормич. – К. : Алерта, 2004. – 407 с.
2. Савченко Н. М. Історія України: модульний курс: Навч. посібник для студ. вузів / Н. М. Савченко, М. К. Подольський. – К. : Інкос, 2006. – 544 с.
3. Ісакова Н. П. Історія України / Н. П. Ісакова. – К. : Аграрна освіта, 2005. – 204 с.
4. Історичні постаті України : іст. нариси : [збірник] / [упоряд. та авт. вступ. ст. О. В. Болдирев]. – Одеса : Маяк, 1993. – 384 с.
5. Історія Полтавщини. – Полтава, 2003. – 18 с.
6. Історія України : Навчальний посібник для абітурієнтів та студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти / Ю. М. Алексєєв, А. Г. Вертегел, В. М. Даниленко. – К. : Каравела, 2004. – 256 с.
7. Історія України / Керівник авт. кол. Ю. Зайцев. – Львів : Світ, 1998. – 488 с.
8. Історія України / Керівник авт. кол. Г. Д. Тимко. – К. : Академія, 2002. – 480 с.
9. Литвин В. М. Україна – 2004. Події. Документи. Факти / В. М. Литвин. – К. : 3 Медіа, 2005. – 416 с.
10. Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. У 2-х частинах / І. О. Кресін. – К. : Вища школа, 1997. – 583 с.
11. Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. І. Танцюри. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 488 с.
12. Реабілітовані історією. Полтавська область. Науково-документальна серія книг. Книга 5. / За ред. О.А. Білоусько. – К. : Оріяна, 2007. – 720 с.
13. Сарбей В. Г. Історія України (XIX – початок XX ст.) / В. Г. Сарбей. – К. : Генеза, 1999. – 244 с.
14. Солдатенков В. Ф. Українська революція: історичний нарис / В. Ф. Солдатенков. – К. : Либідь, 1999. – 973 с.
15. Трипільська цивілізація у спадщині України. – К. : Просвіта, 2004. – 38 с.
16. Проблеми історії України XIX – початку XX ст. [Електронний ресурс] / Ред. колегія: О. П. Реєнт (гол. редк.), В. В. Шевченко. НАН України. Інститут історії України. – Вип. XXII. – К.: Інститут історії України, 2013. – 447 с. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/>
17. Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвідомчий збірник наукових праць [Електронний ресурс] / Відп. ред. С. В. Кульчицький. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2013. – 358 с. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/>
18. Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. Статей [Електронний ресурс] / Відп. ред.

- О.Є. Лисенко. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2013. – Вип. 16. – 246 с. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/>
19. Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років. Збірник наукових статей [Електронний ресурс] / Ред. кол.: О. Бойко, А. Буравченков, В. Верстюк (гол. ред.), С. Віднянський, О. Кудлай, Р. Пиріг, О. Реєнт, В. Скальський (відп. секр.), В. Солдатенко, Ф. Турченко. НАН України. Інститут історії України. – Вип. 9. – К.: Інститут історії України, 2013. – 424 с. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/>
20. Гриневич Л. Голод 1928–1929 рр. у радянській Україні [Електронний ресурс] / Відп. ред. С. Кульчицький. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2013. – 435 с. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/>